

Tájszójegyzék Szombathely környékéről

Ferenczi Gábor

Magyarságkutató Intézet, Budapest

KIVONAT

A hagyományos paraszti életforma visszaszorulása, majd letűnése s ezzel párhuzamosan világunk gazdasági-társadalmi átalakulása, modernizációja természetes módon változást idéz elő a nyelvhasználatban; s ez – a hangtani sajátosságok mellett – leginkább a szókincs kapcsán szembeötlő: a funkcióvesztés következtében tömegével tűnnek el tájszavaink, éppen ezért különösen fontos e nyelvi kincseink folyamatos gyűjtése és közreadása. E szójegyzék három, Szombathely közelében fekvő település, Bucus, Herény és Nemesbőd népi szókincsébe ad betekintést; hozzávetőlegesen a XX. század első felének, illetve közepének helyi nyelvállapotát tükrözi; s jöllehet eltérő arányban, de egyaránt tartalmaz (többek között eddig nem adatolt) valódi, jelentésbeli, illetve alakai tájszavakat.

KULCSSZÓK: magyar dialektológia, tájszójegyzék, nyugat-dunántúli nyelvjárási régió, Bucus, Herény, Nemesbőd

A hagyományos paraszti életforma visszaszorulása, majd letűnése s ezzel párhuzamosan világunk gazdasági-társadalmi átalakulása, modernizációja természetes módon változást idéz elő a nyelvhasználatban: területi kötöttséget mutató nyelvváltozataink, a nyelvjárásaink erőteljesen átalakulóban vannak, hiszen alapvetően e társadalmi réteg éltette (Kiss 2019, 39–40.). E változás – a hangtani sajátosságok mellett – leginkább a szókincs kapcsán szembeötlő: a funkcióvesztés következtében tömegével tűnnek el tájszavaink, éppen ezért különösen fontos – jobb híján – a leletmentés, vagyis e nyelvi kincseink folyamatos gyűjtése és közreadása.

E fontos feladatnak dr. Széll Kálmán címzetes egyetemi tanár, ny. főorvos ügybuzgósága révén váltam részesévé, tudniillik az itt közölt tájszavakat ő maga gyűjtötte, rám a szócikkek

rendszerezése, megszerkesztése és a közreadás osztályrésze jutott.¹ Az alábbi szójegyzék három, Szombathely közelében fekvő település, Bucsú, Herény és Nemesbőd népi szókincsébe ad betekintést. Mindhárom falu a nyugat-dunántúli nyelvjárási régió északnyugat-dunántúli nyelvjárás csoportjának sajátosságait viseli magán (a magyar nyelvjárások nyelvföldrajzi szempontú osztályozására, továbbá hang- és alaktani sajátosságainak bemutatására l. Juhász 2003, 262–324., a nyugat-dunántúli nyelvjárási régióra vonatkozóan l. i.m. 267–70.).

A gyűjtő már gyermekkorában, majd később orvosként számos tájszóra, illetve frazeologizmusra lett figyelmes, később ezeket – passzív (megfigyelő) módszerrel – fürkészte, s nagy ügybuzgósággal rögzítette is. Az adatközlők rendre az említett vidék parasztgyerekeinek, illetve mezőgazdasági cselédeinek köréből származtak. Mindebből következőleg a szójegyzék hozzávetőlegesen a XX. század első felének, illetve közepének helyi nyelvéllátását tükrözi. Sajnálatos körülmény, hogy a gyűjteménynek egy korábbi, bővebb, az egyes tájszavak elterjedési körét is pontosan jelölő változata elveszett.

Az egyes szócikkek megszerkesztése során három, szomszédos vidék helyi tájszótára – FTsz., MihTsz., BükiTsz. – és az ÜMTsz. mellett két magyar értelmező szótárt – ÉrtSz. és ÉKSz. – is segítségül hívtam viszonyítási alapként. A tájszójegyzék jóllehet eltérő arányban, de egyaránt tartalmaz valódi, jelentésbeli és alaki tájszavakat (erre l. bővebben Hegedűs 2003, 378.). Megszívleltem a mondás igazságát: *Magnum vectigal parsimonia*,² s alaposan megrostáltam a szóanyagot, éspedig főként az alaki tájszavak körét. Ezek közül csak a legszükségesebbeket közlöm (az elvi megfontolásokra l. bővebben MihTsz. 8–9.). A szójegyzék valódi értéke abban áll, hogy – tekintetbe véve az imént említett szótárakat – általa számos, eddig nem rögzített valódi tájszóval (Hegedűs 2003, 378.) bővül a magyar nyelvjárási lexikográfia (l. többek között *cicerkert*, *fájogat*, *kovácsbolha*, *leheloha*, *pipaszutyok*, *teceboca*, *vékonyfosás* stb.); továbbá néhány, korábban adatolt tájszó új jelentése bukkant fel (l. például a *csádé* és a *foghatós* mn.-i, illetve az *izel* ts. i. jelentését stb.).

A dialektológusok konszenzusán alapuló valamennyi lexikográfiai tartozékkal utólag nem tudtam felruházni az itt közölt szócikkeket, azonban a kötelező minimumoknak javarészt igyekeztem megfelelni, hogy a szójegyzék mégis összevethető, értékelhető legyen más vidékek lexikális anyagával (l. bővebben Kiss 2002, 398–412.). Ennek jegyében az egyes szócikkek élén áll a címszó – ez a valódi tájszavaknál valójában a köznyelvisített forma –, majd ezt követi maga a nyelvjárási szóalak fonetikus lejegyezve, kurzívval szedve. Ezután áll a szófajmegjelölés, majd a tételt a jelentés(ek) megadása zárja. Az egyes szócikkekhez fűződően annyi jelentést adok meg, amennyi rendelkezésemre áll, ez bizonyos mértékig hullámázást mutat, mégis a hitelességet igyekeztem legfőbb mércéül választani. Az egyes tájszavak szociális érvényének (elterjedtségének) meghatározásáról és a példamondatok utólagos megszerkesztésétől eltekintettem, hiszen ezeket több tíz év távlatában

1 A szójegyzék rendelkezésemre bocsátásáért és a közlés jogának teljes körű átengedéséért ezúton mondok köszönetet prof. dr. Széll Kálmánnak.

2 A takarékoság nagy tőkét jelent.

mesterkéltné lett volna pótolni; azonban a gyűjtemény elvéve tartalmaz egynéhány példamondatot, esetenként eredetmagyarázatot, néprajzi vagy egyéb szempontú megjegyzést és frazeologizmust. Ezek közléséről nem mondtam le. Az egymással kapcsolatban álló szócikkek közötti átjárást utaló címszavak segítik.

A szójegyzékben az alábbi rövidítések fordulnak elő: 'kny.' = a szó jelentése ugyanaz, mint a köznyelvben; fn. = főnév; Fr. = frazeologizmus; hsz. = határozószó; ik. = igekötő; L. = lásd; Megj. = egyéb megjegyzés; mn. = melléknév; msz. = mondatzó; nm. = névmás; Nr. = néprajzi jellegű megjegyzés; nu. = névutó; Ö. = szóösszetétel; Szs. = szószerkezet; tn. i. = tárgyatlan ige; ts. i. = tárgyas ige

SZÓJEGYZÉK

A, Á

abban *abba* hsz. 'kny.'
abroncs *abrincs* fn. 'kny.'
acat *aszott* fn. 'kny.'
agyoncspap ~ ts. i. 1. 'kny.'; 2. 'nagyon megver'
ágyruha ~ fn. 'ágynemű'
akác *agác* fn. 'kny.'
akácos *agácás* mn. és fn. 'kny.'
akármilyen *akármillen* hsz. 'kny.'
akkoriban *akkorán* hsz. 'kny.'
akkurátus *akurátos* mn. 'kny.'
ákombákomb *ókumbákum* fn. olvashatatlan írás'
alája *alajja* hsz. 'alá'
alja *alla* fn. 'kny.'
alma *óma* fn. 'kny.'
alul *allu* hsz. 'kny.'
amolyan *amollan* nm. 'kny.'
anyja *annya* fn. 'kny.' **Megj.** megszólításként használatos
annyira *annyirán* hsz. 'kny.'
apja *aptya* fn. 'kny.' **Megj.** megszólításként használatos
azt tudom *asztom* 'úgy hiszem'
aztánék *osztánnék* hsz. 'aztán'

B

bábaasszony *báboasszon* fn. 'szülésszó'
beca ~ mn. 'hibbant, kelekóla'
bagócs *bagócs* fn. 'bögöly'
baj *bajj* fn. 1. 'kny.'; 2. 'betegség' – **Fr. baja** *van bajja van* 'beteg'
balog ~ mn. 'balkezes'
barázda *brázdo* fn. 'kny.'
bátyja *báttya* fn. 'bácsi, nagybácsi' **Megj.** megszólításként használatos
becsületes *böcsületés* mn. 'kny.'
beléje *belejjé* hsz. 'belé'
belül *bellü* hsz. és nu. 'kny.'
bélyeg *billog* fn. 'kny.'
berukkol *berukkul* tn. i. 'katonának bevonul'
besötétel *besötétül* 1. tn. i. 'besötétedik', 2. ts. i. '<helyiséget> besötétít'
beteszt *betész* ts. i. 1. 'kny.'; 2. '<ajtót, ablakot> becsuk'
betű *bötü* fn. 'kny.'
bicikli *bicékli* fn. 'kny.'
bivaly *bihal, bival* fn. 'kny.'
boglya *bagla* fn. 'kny.'
bojtorján *bujtörgyán* fn. 'kny.'
bolond ~ – **Fr. bolondján van** *bolongyán*

van 'zavart, szokatlanul feldúlt, rossz hangulatban van'
bolt *bót* 1. 'kny.'; 2. 'bolhajtás'
borbély *borbil* fn. 'kny.'
borjú *borgyu* fn. 'kny.'
borotva *bërëdva* fn. 'kny.'
bő bü – **L. bőgatya**
bőgatya *bűgatya* fn. 'vászonból készült, bő szárú, nyári nadrág'
böszme ~ mn. 'bugyuta, balfácán, ostoba <ember, állat>'
C
cement *cimënt* fn. 1. 'kny.'; 2. 'ebből az anyagból készült padlóborító lap'
cicerkert *cicërkert* fn. 'temető'
curukk *curikk* msz. 'vissza!' Megj. német: *zurück* 'vissza'
Cs
csádé *csád'é* 1. fn. 'gaz, gyimgyom'; 2. mn. 'kusza, rendezetlen'
csalán *csollán* fn. 'kny.'
csalit ~ fn. 'avar, a fák ősszel lehullott leveleinek összessége'
csekmet ~ mn. 1. 'bozótos, rendezetlen'; 2. fejlődésében visszamaradt, sorvadt'
cselák *csëlák* fn. és mn. 1. 'kny.'; 2. 'ostoba, durva <ember>
cserfa *cserefa* fn. 'kny.'
csetebota *csetebota* mn. 1. 'csámpás'; 2. botladozó, ügyetlen'
csimbók *csimb^uók* fn. 'cserebogár'
csingál ~ tn. i. 'valaminek elérése céljából ténfereg, törleszkedik'
csodásít – **Fr. csodásítja magát** *csodásics-csa magát* 'kéretlenül mutogatja magát'
csokoládé *csukolád'é* fn. 'kny.'
csónak *csónik* fn. 'kny.'
csökkent ~ mn. 'fejlődésben visszamaradt, fejletlen, sorvadt'
csuri ~ fn. 'veréb'

csünt ~ mn. 'fejlődésben visszamaradt, fejletlen, sorvadt'
csütörtök *csötörtök* fn. 'kny.'
D
délután *dilután* hsz. 'kny.'
dió *divó* fn. 'kny.'
dobzó *dobz^uó* fn. 'ringlószilva'
dolgos *dúgos* mn. 'kny.'
dózni ~ fn. 'dohány tárolására használt kis fémdoboz'
döher ~ mn. 'terjedelmes, súlyos'
drusza *durusza* fn. '<férfi> barát'
dunztosüveg *dunctosüveg* fn. 'befőttesüveg'
E, É
ebéd – **Fr. ebédet eszik** *ebidët eszik* 'ebédel'
édes *idës* mn. 'kny.'
egész *egisz* mn. 'kny.'
egészség *egissíg* fn. 'kny.'
egyenesen *igënyëssen* hsz. 'kny.'
egykutya *ëkkutya* hsz. 'mindegy'
egyszóval *ëssz^uóvë* hsz. 'kny.'
éhes *ehës* mn. 'kny.'
ehol *ehin, ehün* hsz. 'itt'
eklendezik *eklendëzik* tn. i. 'valaki más tevékenységét akadályozza mozgásával, lábatlankodik'
elébe *elejbë* hsz. és ik. 'elé, eléje'
elég *ölig* mn. és fn. 'kny.'
élesztő *illeszt^üő* fn. 'kny.'
elfog Csak tárgyas ragozású alakban használatos: *ëfog^ugya* ts. i. 1. 'kny.'; 2. 'elvág'
elsőbb *els^üöbbenn* hsz. 'előbb'
ember *embër* fn. 1. 'kny.'; 2. '<házas> férfi' – **Fr. az ember gyereke** *az embër gyerëkë* **Megj.** általános alanyként használatos
eper *epër* fn. 'földieper'
éppen *ippen* hsz. 'kny.'

épül *ípül* 1. tn. i. 'kny.'; 2. ts. i. 'épít, építkezik'
erős *erüs* mn. 'kny.'
esős – **Fr. esős idő** *eses üd^üő* 'kny.' **Megj.**
 ebben a szerkezetben használatos
észér 'ész^éér mn. 1. 'mohó <ember, állat>'; 2. 'kapzsi'
étlen *ítlen* mn. 'üres gyomrú, éhes'
ezután *esztán* hsz. 'kny.'

F

fagyalt *fagylajt* fn. 'kny.'
fáj – **Fr. fájást nem fáj** *fájást nem fáj* 'nem fáj'
fájogat ~ tn. i. 'vissza-visszatérő, hullámzó erejű fájdalmat érez'
fazekas *fazakas, fazokas* fn. 'kny.'
fázik – **Fr. fázást nem fázik** *fázást nem fázik* 'nem fázik'
fejront ~ fn. 'a munkaidő vége'
fejsze *fejszi* fn. 'kny.'
felül *föllü* hsz. 'kny.'
fene *fenye* fn. 1. 'kny.'; 2. <elhomályosult jelentésben> izé' – **Fr. tudja fene tuggy** *gya fenye* 'nem tudom'
fertály *fértál* fn. 'negyed'
fiatalos *fjataloss* 1. mn. 'kny.'; 2. fn. 'növekvésben lévő erdőrész'
finom ~ fn. és mn. 1. 'kny.'; 2. 'általános értelemben> jó'
firhang *fírhang* fn. 'függöny' – **Megj.** német: *Vorhang* 'függöny'
foghatós *fokhat^uós* mn. 'kerekded, megtermett <menyecske>'
fojt *fujt* ts. i. 'kny.' – **Fr. fojtóra köt** *fujt^uóra köt* fújtóra köt 'nehezen kibontható csomóra köt'
fostos ~ 1. mn. 'hamenéses'; 2. mn. 'túlérett'; 3. fn. 'magát felnőttnek képzelő <gyerek>'
fölnek *fönek* hsz. '(ált.) északi irányba vagy

felfelé'

föveny *föhény, föheny* fn. 'kny.'
fröcsek *föcsek* fn. 'paca, folyadéksepp'
früstück *früstück* fn. 'reggeli' – **Megj.** német: *Frühstück* 'reggeli'
fű *fűj* fn. 1. 'kny.'; 2. 'gaz'
fűrész *firisz* fn. 'kny.' – **Ö. fusancfűrész** *fusancfirisz* 'rókafarkú ~' – **Megj.** német: *Fuchsschwanz* 'rókafarkú fűrész'

G

gabona *gabna* fn. 'kny.'
gége *giga* fn. 'kny.'
geggyel *geggyül* ts. i. 'gondoskodik, kényeztet'
gereblye *gráblo* fn. 'kny.'
giliszta *gëlészta* fn. 'kny.'
golya *g^uola* fn. 'fehér golya' – **Fr. Pofásodik** *mind a kölökg^uola* 'növekedik, hízik'
gólyanéni *g^uolan'éni* – **L. bábaasszony**
göboly *g^üöböl* fn. 'hízalásra befogott szarvasmarha, főként ökör'
görény *görin* fn. 'kny.'
grabanc ~fn. 1. 'borzas haj'; 2. 'élő állat bundája'
grádics ~ fn. 'lépcső'
granatérmars *grënat'éér, granat'éér* 'gránátoskocka' – **Megj.** német: *Grenadiermarsch* 'gránátoskocka'

Gy

gyalul *gyallul* ts. i. 'kny.'
gyerek *gyerék* fn. 'fiúgyermek' – **Ö. lány~gyűjt** *gyöjt* ts. i. 'kny.'
gyümölcs *gyüm^üöcs* fn. 'kny.' – **Fr. gyümölcse** *Jézus gyüm^üöccsö* *J'ézus* 'sokan' *Annyian v^uótak, mind a gyüm^üöccsö J'ézus.*

H

hapták – **Fr. haptákban áll** *haptágba áll* 'vigyázban áll' – **Megj.** német: *habtacht* 'vigyázz'

hangya *hanygyál* fn. 'kny.'

hannám ~ msz. 'hadd lássam'

hanném *hannim, hanném* msz. 'hadd nézzem'

hátrának ~ hsz. 'hátrafelé, visszafelé'

hátnál *hátu* hsz. 'kny.'

hazudós *hazud^uós* mn. és fn. 'hazug'

hegyé *hëgyé* nu. 'föle, valamire rá'

hergelyuk *hergelik* fn. 'padlásablak'

hétfő *hetfi* fn. 'kny.'

hiábavaló *jáboval^uó* mn. 'kny.'

hígja *hig'gya* fn. 1. 'lé'; 2. 'tartalmatlan rész'

himpér *himp'ér* fn. 'málna' – **Megj.** német: *Himbeere* 'málna'

hirtelen *hörtelen* hsz. és mn. 'kny.'

hol *hun* nm. 'kny.'

hosszú *hosszi* fn. és mn. 'kny.'

hosszúszekér *hossziszek'ér* fn. 'oldalakkal és hosszabb nyújtóval ellátott szekér'

hova *há* nm. 'kny.'

hózentráger *hozentr^uógër* fn. 'nadrágtartó' – **Megj.** német: *Hosenträger* 'nadrágtartó'

hömbölgő ~ tn. i. 1. '<tárgy> szabálytalanul gurul előre'; 2. 'heverészik'

húshagyókedd *husaj^uókedd* fn. 'a hamvazószerdá előtti nap'

hüvely *h^uöl* fn. 'növény <főleg borsó, bab> termésének tokja, külső burka'

I, Í

ibrik ~ fn. '<kisebb méretű> folyadéktároló, merőedény'

ilyen *illen* nm. 'kny.'

ing *ümög, üng* fn. 'kny.'

innen *innejd* hsz. 'kny.'

instrumentum – **Msz. instrumentumát** *instramëntumát* 'szitokszóként:> a mindenét'

iparkodik ~ tn. i. 'igyekszik, siet'

iperedik *ipërèdik* tn. i. 'gyarapodik, növe-

kedik'

írás *irás* – **Fr. nem érte bent az írás** *nëm 'értë benn az irás* 'szeptember 1-je után születetett, ezért nem volt még iskola-érett'

iskola *oskola* fn. 'kny.'

iszós *iszos* mn. 'iszákos, italos'

itthenek ~ hsz. 'itt'

izel ~ ts. i. '<férfi> nemi életet él'

J

ja ~ msz. 'igen' – **Megj.** német: *ja* 'igen'

jég *gyég* fn. 'kny.'

jelöl *gyellül* ts. i. 'kny.'

jérce *érce* fn. 'kny.'

jó – **Szsz. jól áll** *j^uóáll* 'kny.'

jön *gyün* tn. i. 'kny.'

K

kágyilló *kágyill^uó* fn. 'meztelen csiga'

kágyula ~ – **L. kágyilló**

kakashinta *kokashinta* fn. 'mérleghinta'

kamra *kamara* fn. 'kny.'

kanál *kalán, kalány* fn. 'kny.'

kavics *gav'écs, gavics, göv'écs*, fn. 'kny.'

kehe *kehë* fn. 'köhögés'

kemény *kemin* mn. 'kny.'

kémény *k'émin* fn. 'kny.'

kenőcs *keny^üőcs* fn. 'kny.'

kepe *kepë* fn. 'gabonakévékből összerakott kereszt a tarlón'

kertel *kertül* 1. tn. i. 'kny.'; 2. ts. i. 'kerítést húz valahova'

kevesell *kevesül* ts. i. 'kny.'

kiált *kátt* ts. i. 'kny.'

kiáltoz *káttoz* tn. és ts. i. 'kny.'

kicsinyest *kicsinyëst* hsz. 'kevesenként'

kicsinyt *kicsint* hsz. 1. 'keveset'; 2. 'kis időre'

kiló *kila* fn. 'kny.'

kilométer *kilamëtër* fn. 'kny.'

kivall ~ ts. i. 'kiáll, kibír valamit'

klumpet *klumpét* fn. 'ócska, vacak holmi'
koldus *k^oódis* fn. 'kny.'
kolléga *koléga* fn. 'kny.'
kolompér *kolompⁱér* fn. 'krumpli, burgonya'
koperta *kopérta, kupérta* fn. '(levél)boríték'
kovácsbolha *kovácsb^oóha* fn. 'a tüzes vas kalapálásakor lepattanó, apró szikra'
kömény *kömin* fn. 'kny.'
köped ~ tn. i. 'hámlik'
köpeszt ~ ts. i. '<diót, hüvelyest> héjából kibont, kifejt'
körte *körti* fn. 'kny.'
körtvélyes *körtlⁱés* fn. 'körtefákkal szegélyezett <út>
köszönt ~ tn. i. 'köszön'
kötény *kötin* fn. 'kny.'
kramanc ~ fn. 'értéktelen tárgy, limlom'
kukorékol *kukorikul* tn. i. 'kny.'
kulló *kull^o* fn. 'kétkerekű, szögletes kis kocsi, kordé'
kuruglya *kurugla* fn. 1. 'szénvonó vas'; 2. 'S végű nyeles keverő'
kutymorog ~ tn. i. 'korog <a gyomor>'
kübli ~ fn. 'vödör' – **Megj.** német: *Kübel* 'vödör'

L

lajbi *lájbi* fn. 'mellény'
lajtorja *lajt^ergya* fn. 'létra'
langaló *langal^o* fn. 'kenyértésztából készült lángos a kenyérsütés alkalmával'
lánygyerek *lángyerék* fn. 'kislány, fiatal lány'
lapocka *lapicka* fn. 1. 'kny.'; 2. 'fából készült, lapát alakú eszköz'
lát – **Fr.** *látást lát* ~ 'lát'
lebbel *lebbül* ts. i. 'legyez, lobogtat'
legény *legin* fn. 'kny.'
leheloha *leh^eloha* fn. 'folyadék <főként ivóvíz>' – **Nr.** Az ivóvizet régen kútból merítve, rendszerint vödörben tárolták.

Mellette tartottak egy bögrét, mindenki abból ivott. A gyerek futkározás közben gyakran megszomjazott, ezért sokszor merített a vízből. Akkor mondták neki: *Neked csak a leheloha köll* 'sok (vizet) iszol'; *Teli vagy lehelohával* 'tele vagy vízzel'.

lekvár *l^egvár* fn. 'kny.' – **Megj.** német: *Lec-kware* 'nyalánk áru'
lenek *l^enek* hsz. '(ált.) déli irányba vagy lefelé'
leppel *leppül* – **L. lebbel**
lúdbőrös *ludb^oőrös* mn. 'libabőrös'

M

mácsik ~ fn. 'kifőtt, metélt tészta'
madzag *mazrag* fn. 'kny.'
magas *magos* hsz. 'kny.'
magbaváló *magbaváll^o* fn. és mn. 'magbaváló <gyümölcs>'
majorság ~ fn. 'szárnyas jószágok, baromfiak összessége'
maródi *mar^oódi* mn. 'gyengélkedő, beteg <ember>' – **Megj.** német: *marod* 'gyengélkedő, beteg'
masinál ~ ts. és tn. i. 'gabonát géppel csépel'
megcsiccsenik *m^ekcsiccsenyik* tn. i. '<tej, befőtt, lekvár> romlásnak indul, meg-savanyodik'
megimádkoz *m^egimátkoz* ts. i. 'megszid valakit'
meglejt *m^egl^ojt* tn. i. 'enged a szigorából, megenyhül'
megolvas *m^eg^ovas* ts. i. 'megszámol'
megtalál *m^ektanál* ts. i. 'kny.'
méh *mⁱhi, mⁱh^e* fn. 'kny.'
melléje *mellej^e* hsz. 'mellé'
menyéttasszony *m^eny^etasszon* fn. 'menyét'
méter *m^et^er* fn. 'kny.'
mezítláb *meszt^elláb* hsz. 'kny.'

mezsgye *mëgye* fn. 'határbarázda két kü-
lönböző tulajdonos földje között'
miha ~ hsz. 'mintha'
miháncs ~ – **L. mihelyt**
mihelyt *mihelt* hsz. 'kny.'
mindenegyik *mindënnëgyi* hsz. 'mindegyik'
mindenhonnan *mindënnunnann* hsz. 'kny.'
mogyoró *magyar^o* fn. 'kny.'
mony ~ fn. 1. 'tojássárgája'; 2. 'férfi nemi
szerv'
N
nacsasasszony *nacsasasszon* fn. 'nagyságos
asszony'
nacsasúr *nacsasur* fn. 'nagyságos úr'
nap ~ – **Szsz.** Csak ebben a szerkezetben
használatos: **napos napja** *napos nap-
tya* 'valaminek a pontos napja'
nehéz *nehez* mn. 'kny.'
nekije *nekijjë* hsz. 'valaminek neki'
nesz ~ fn. 'lárma, hangos beszéd'
neszez ~ tn. i. 'lármázik, hangoskodik'
nokedli *nokëdli* fn. 'kny.' – **Megj.** német: *Nockerl* 'galuska'
nő *ny^ol* tn. i. 'kny.'
nudli ~ fn. 'krumplival készült kifőtt tészta'
– **Megj.** német: *Nudel* 'metélt tészta'
Ny
nyavalya *nyavala* fn. 'betegség' – **Fr. A**
nyavalya törje fel! *A nyavala törgyö
föl!* szitkozódás
nyiszlett *nyeszlett* mn. 'a fejlődésben visz-
szamaradott, gyenge'
nyulica ~ fn. 'rókagomba'
O, Ó
odavalósi *odaval^osi* fn. és mn. 'odavaló,
ottani illetőségű <ember>'
ókula *ókula* fn. 'szemüveg'
oláh *oláj, oláh* mn. és fn. 'román'
oltári *ótári* 1. fn. 'különleges, nagy'; 2. mn.
'különlegesen, nagyon'

olvas ~ ts. i. 'kny.' – **Ö. megolvas**
olyan *ollan* nm. 'kny.'
olykor *ókor* hsz. 'néha, ritkán'
olykor-olykor *ókorókor* – **L. olykor**
onnan *onnaj, onnajd* hsz. 'kny.'
Ö
ölömböl *öl^üömbül* tn. i. 'tombol, ordítózik,
dühöng'
ölöndöl *öl^üöndül* – **L. ölömböl**
öreg ~ mn. és fn. 'kny.'
öregje *öreggyë* fn. 'valaminek a nagyobb
darabjait tartalmazó rész'
P
pakk ~ fn. 'csomag' – **Megj.** német: *Pack*
'csomag'
pakli ~ – **L. pakk**
palló *pall^o* fn. 'padló'
pamut *pamuk* fn. 'kny.'
papundekli *papundëkli* fn. 'keménypapír,
kartonpapír' – **Megj.** német: *Pappen-
deckel* 'kartonpapír'
passogat ~ tn. i. 'fáradtan pislog'
pazarló *pazl^o* fn. és mn. 'kny.'
pazarol *pazul* ts. i. 'kony.'
pech *pëkk* fn. 'balszerencse' – **Szsz.** Csak
ebben a szerkezetben használatos:
pechem van *pëkkëm van* 'nincs szeren-
csém' – **Megj.** német: *Pech* 'balszeren-
cse'
pekedli *pëkedli* fn. 'értéktelen tálka, étel-
tároló'
penészes *peniszlës* mn. 'kny.'
penge *pilinga* fn. 'kny.'
péntek *pintëk* fn. 'kny.'
pénz *píz, pinz* fn. 'kny.'
perje *pörgye* fn. 'kny.'
piac *piharc* fn. 'kny.'
pikkely *pikköl* fn. 'kny.'
pina *pinna* fn. 'női nemi szerv'
pipaszutyok ~ fn. 'pipamocsok'

- pisál** – Fr. **felpisál a giliszta** ^{fű}*őpisál o gëlészto* 'savas bőfögés'
- pisztergál** *pisztergál* ts. i. 'piszmozg valamivel, piszkál valamit, babrál'
- poľfásodik** ~ tn. i. 'növekedik, hízik' – Fr. **gólya**
- polyva** *pělva* fn. 'kny.'
- posszanik** *posszanyik* tn. i. 'gáztermelődes következtében a tönkrement étel dobozának, üvegének felnyitásakor keletkező tompa hang'
- pöcs** ~ fn. 'hímvesző <főként fiatal fiúé>'
- préshurka** *préshurka* fn. 'disznósajt' – **Megj.** német: *Preßwurst* 'disznósajt'
- pulyka** *púóka* fn. 'kny.'
- R
- rabsic** *rapsic* fn. 'orvvadász' – **Megj.** német: *Raubschütz* 'orvvadász'
- ráérik** *ráirik* tn. i. '<valamilyen fiziológiai szükséglet, pl. vizeles hosszabb visszatartás után> erősen rájön'
- rákász** *rákisz* fn. és tn. i. 'kny.'
- réce** *r'éce* fn. 'kacsa'
- regény** *regin* fn. 'kny.'
- reggel** *rëggë* hsz. 'kny.'
- rejtély** *rejtil* fn. 'kny.'
- rempel** *rempül* ts. i. 'szidalmaz valakit'
- rendes** *rëndës* – **Szsz. nem rendes** *nëm rëndës* 'bolond'
- rí** ~ tn. i. 'kny.'
- rikoltgat** *rikogat* tn. i. 'kiabál, sikítózik'
- rízis** *rizsa* fn. 'kny.'
- rosseb** ~ fn. kisebb mértékű káromkodás
- rostély** *rostil* fn. 'kny.'
- rozmaryngfenyő** *rozmaryngfenyő* ^ű*ő* fn. 'vörösfenyő'
- röntgen** *röngöny* fn. 'kny.'
- ruszki** ~ fn. és mn. 'orosz'
- S
- sárgaföld** *sárga* ^ű*ő* fn. 'a talajban hoz-
- závetőlegesen 50–80 cm mélységben található, sárga színű lösz'
- sarjú** *sargyu* fn. 'az első kaszálás után kisarjadó növény'
- savanyú** *savanyú* ^ű*ó* mn. 'kny.'
- sekrestye** *segrëstye* fn. 'kny.'
- senyved** *semmed* tn. i. 'kny.'
- seprű** *söprü* fn. 'kny.'
- siet** *s'ëtt* tn. i. 'kny.'
- sifonér** *sifonér* fn. 'ruhásszekrény'
- sírhakni** *sirhakni* fn. 'piszkavas' – **Megj.** német: *Schürhaken* 'piszkavas'
- skatulya** *katula* fn. 'kny.'
- sonka** *sunka* fn. 'kny.'
- spárga** *spagét* fn. 'kötözőeszköz' – **Megj.** német: *Spagat* 'spárga, zsinór'
- sparhert** *sparhelt* fn. 'takaréktűzhely' – **Megj.** német: *Sparherd* 'takaréktűzhely'
- stájér** *stejjër* mn. és fn. 'kny.'
- stanicli** ~ fn. 'kisméretű papírzacskó'
- stelázi** *stëlázi* fn. 'polcos állvány' – **Megj.** német: *Stellage* 'állvány'
- strabancer** *strabancër* fn. és mn. 'gazember'
- sublód** *sublat* fn. 'fiókos szekrény' – **Megj.** német: *Schublade* 'fiók'
- suszter** *sujszter* fn. 'cipész' – **Megj.** német: *Schuster* 'cipész'
- süldő** *südü* ^ű*ő* 1. fn. 'pár hónapos disznó'; 2. mn. 'növekvő, serdülő'
- sülttojás** *süttojás* fn. 'tojásrántotta'
- sűrűje** *sürejë* fn. 1. 'tömör, tartalmas, értékes rész'
- sűrűn** *sürüjjen* hsz. 'gyakran'
- Sz
- szatler** *szatlër* fn. 'szíjgyártó, nyerges' – **Megj.** német: *Sattler* 'szíjgyártó, nyerges'
- szelence** *szelënce* fn. 'orgona <virág>'
- szeméremtest** *szëmirmëstest* fn. 'kny.'

szereető *szertet^uő* fn. '<férfi> udvarló'
szilva *sziva* fn. 'kny.'
szív – **Fr. szívja magát** *szíjja magát* 'nehezen lélegzik'
szívós *szivos* mn. 'nedves, nyirkos'
szkrabót *szkrob^uót, krob^uót* mn. és fn. 'horvát'
szőcsing *sz^uőcsing* fn. 'szemölcs <a bőrön>'
szüesség *szüesség* fn. 'szárított zöldtakarmány'

T

takarul ~ tn. i. 'terményt betakarít'
tapogat ~ 1. ts. i. 'kny.'; 2. tn. i. 'valamivel el-elbabrál; lassan, komótosan foglalkozik'
teceboca ~ fn. és mn. 'ügyetlen'
teher *teri* fn. 'kny.'
tengely *tengöl* fn. 'kny.'
térdepel *t^érbetül, t^érgyepül* tn. i. 'kny.'
terjeget *tergyéget* = 'kezével indulatosan hadonászik <beszéd közben>'
testvér *tezs^vér* fn. 'kny.'
teszefosza ~ mn. 'ügyetlen, kétbalkezes, buta <ember>'
tigris *tigrincs* fn. 'kny.'
tinta *t^énta* fn. 'kny.'
tol – **Fr. tolni ne toljátok!** *túni nē tullátok!* 'ne toljátok'
tudniillik *tunnillik* hsz. 'kny.'
tüszög *tüszög* tn. i. 'kny.'

Ty

tyúk *tik* fn. 'kny.'
tyúkász *tikász* fn. 'házaló baromfifelvásárló'
tyúkszem *tikszēm* fn. 'kny.'

U, Ú

uborka *buborka* fn. 'kny.'
úgyhogy *úhho* hsz. 'kny.'

Ü

ükkölődik *ükkül^üődik* tn. i. 'öklendezik'

üzekedik *üzekedik* tn. i. '<nőstény> szarvasmarha párosodásra való hajlandóságot mutat, ivarzik'

V

valag *valog* fn. 'fenék, ülep'
valagavége *valogavigé* fn. 'végbélnyílás'
vánkos *vánkus* fn. 'párna <ágyneműként>'
vásál ~ ts. i. 'vásárol'
vasal ~ ts. i. 1. 'kny.'; 2. '<lovat> patkol'
vékonyfosás *vékonfosás* fn. 'hasmenés'
véndely *vind^üő, vindöl* fn. 'zsírosedény'
viasz *viaszk* fn. 'kny.'
vigyáz ~ tn. i. 1. 'kny.'; 2. 'figyel' – **Fr. 2.** jelentése javarészt az alábbi szerkezetekben fordul elő: **Ide vigyázz!** *Idē vigyázz!* 'ide figyelj'; **Vigyázz rá!** *Vigyázz rá!* 'majd megfigyeled, meglátod'

villa *vëlla* fn. 'kny.'

viszket *viszked* tn. i. 'kny.'

völgy *v^üőgy* fn. 'a kelés gennyes közepe'

Z

zacskó *acskó* fn. 'kny.'

zalámbol *zalámbul* tn. i. 'bolyong, kóborol'

zöldség *z^üőccsig* fn. 1. 'kny.'; 2. 'petrezse-lyemgyökér, fehérrepa'

Zs

zsimbölyög *zsimbölög* tn. i. 'nem érzi jól magát' = zsimbadgat, fájogat, jelez, éme-lyeg, (valami nincs rendben)

zsindely *sindöl* fn. 'tetőcserép'

zsombor ~ fn. 'kisméretű fonott kosár, szakajtó'

zsúp *zsupp* fn. 'kny.'

SZAKIRODALOM

- BükiTsz.** Balogh Lajos: *Büki tájszótár*. Vasi Szemle Szerkesztősége, Szombathely, 2004.
- ÉKSz.** Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
- ÉrtSz.** Bárczi Géza – Országh László (főszerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962.
- FTsz.** Imre Samu: *Felsőöri tájszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.
- Hegedűs 2003.** Hegedűs Attila: A nyelvjárási szókészlet és vizsgálata In: Kiss Jenő (szerk.): *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 375–408.
- Juhász 2003.** Juhász Dezső: A magyar nyelvjárások területi egységei. In: Kiss Jenő (szerk.): *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 262–324.
- Kiss 2002.** Kiss Jenő: Tájszótárírás és tájszótárak. *Magyar Nyelvőr*, 126. (2002) 4. sz. 398–412.
- Kiss 2019.** Kiss Jenő: Magyar nyelvjárások és nyelvstratégia. In: Bódi Zoltán – Ferenczi Gábor – Pál Helén (szerk.): *A magyar nyelvjárások a XXI. században – nyelvstratégiai megközelítésben*. Tanulmánykötet a Magyar Nyelvstratégiai Intézet által 2018. december 4–5-én rendezett konferencián elhangzott előadásokból. A Magyarágkutató Intézet kiadványai 9. Magyarágkutató Intézet, Budapest, 2019. 37–50.
- MihTsz.** Kiss Jenő: *Mihályi tájszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- ÚMTSz.** B. Lőrinczy Éva (főszerk.): *Új magyar tájszótár I–V*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979–2010.

ABSTRACT

Glossary of dialectal words from around Szombathely

The decline, then disappearance of the traditional peasant way of living and the parallel socio-economic transformation and modernisation of our world naturally bring about changes in the use of language as well; this is most striking – apart from the phonetic peculiarities – in the vocabulary: due to the loss of function, scores of our dialectal words are disappearing, and therefore it is particularly important to continuously collect and publish these linguistic treasures. This glossary provides an insight into the folk vocabulary of three settlements near Szombathely: Bucsu, Herény and Nemesbőd; it reflects the local language situation of the first half and the middle of the 20th century; albeit in different proportions, it contains real dialectal words, as well as words that can be classified as dialectal in their meaning or form (including some previously unrecorded ones).

KEYWORDS: Hungarian dialectology, glossary of dialectal words, West Transdanubian dialect region, Bucsu, Herény, Nemesbőd